

Akikért most szól a harang^{*}

A magyar lakosság ellen elkövetett bűntettek, a maig élő szemtanúk visszaemlékezésében

Több évtizedes hallgatás után áttörés történt a 44-45-ös atrocitások felderítésében.

A magyar és a szerb kormány képviselői asztalhoz ültek, és megalakult az a vegyes bizottság, amely magyar és szerb történészekből áll, és amelynek feladata a bűntettek felderítése. Az áldozatok jeltelen sírokban fekszenek, hozzátartozóik évtizedeken át virágot sem vihettek e hantokra a megtorlástól való félelmükben.

Nem így nálunk, Bezdánban. Az anyukám mesélte, hogy gyermekkorában minden halottak napján gyertyát gyújtottak az ismeretlen áldozatok sírján, és az isterbáciakén is.

1944. október 19-én délelőtt a főjegyző még elvégezte a napi munkáját, délután azonban már elhagyta a falukat, és északra ment. Aznap a Zombor felől visszavonuló magyar hadsereg utolsó egységei kerékpárral érkeztek hozzánk, Bezdánba. Az alsó temetőnél nagy tér volt, a vásártér, ott halomra dobálták a bicikliket, leöntötték benzinnel, és felgyújtották.

A Dunán kellett volna átkelniük, de sokan a Bajai-csatorna mentén, a töltesen mentek haza gyalog. Néhány magyar katona, akinek a feladata a hidak felrobbantása volt, ottmaradt a faluban. Parancsban kapták, hogy fel kell robbantaniuk a Bajai-csatorna hídját, a Ferenc-csatornáét és a Dora hidat.

Az itt maradt honvédek közül öten Kelsch János borbélymesternél haját vágattak. Amit ezután mesélek el, azt a borbélymester menyétől, Terus nénitől és Laci bátyánktól tudom. A honvédek szabadkai születésűek voltak, és haza akartak menni, de tudták, ha a hidakat felrobbantják, azért a falu lakosságán állnak majd bosszút a „felszabadítók” – ezt pedig semmiképpen sem akarták. Mondták is a borbélynak, hogy féltik a falut. Úgy gondolták, nem teljesítik a parancsot, megadják magukat, így talán a falut is megkímélik: fogságba esnek, de a háború végén majdcsak hazakerülnek, ha kell, gyalog is. Bezdántól Szabadka nincs is olyan messze a háborús fogságból szabadult katonának.

A Kozara-erdőben bujkáló csetnikek egy kisebb csoportja, talán 20-30 fős csoport lehetett, elfoglalta a községházát október 23-án. Nem bántottak senkit a faluból, nem is nagyon volt rá idejük, mert két nap múlva, október 25-én Zombor felől megérkezett az első partizán-

csapat. Ők már sokan voltak, szemmel láthatóan nem jó szándékkal jöttek. Hangosak és önteltek, magabiztosak és félelmetesek voltak, azon nyomban a házigazda szerepét játszották, lefegyverezték a csetnik csapatot. Felszólították őket, hogy aki szeretne, átláthat a sorikba. Néhányan meg is tették, úgy tudjuk, cserébe az életükért. Azokat pedig, akik hűek maradtak a zászlóra tett esküjükhöz, hamarosan Zombor felé vitték. Sorsuk ismeretlen.

A magyar katonák is megadták magukat, mint utólag kiderült. A falumhoz közeledett a frontvonat. Ősz volt, sár, a kertajtók léces kerítésére a feleslegessé vált lekvárosköcsögök voltak felaggatva... Azokban az ínséges időkben ugyanis nagyon sok köcsög maradt üresen, a partizánok pedig előszeretettel löttek szét őket, hogy pontosságukat és ügyességüket fitogtassák.

A szabadkai magyar honvédekről nem esett szó többé. Aki tudott, menekült, így a bezdáni és a küllödi svábok is a visszavonuló német hadsereggel. Hömpölygött a menekültáradat. Hol ilyen, hol olyan egyenruha tűnt fel. Olyan katona is volt, aki a „felszabadító” partizán egységbe tartozott, mégis honvéderuhában járt.

Néhány nappal később 480 férfit szedtek össze a faluból, javarészt magyar tisztviselőket, leventéket, katolikus papokat, és Zomborba vitték őket. Útközben 100 ember megszökött, az erdőben és a vizek mentén húzták meg magukat. Akik Zomborba értek, azok a megyeházán voltak egy ideig, itt kellett volna elárulniuk, kik a papok. Csakhogy

a leventék szigorú nevelésben részesültek, és tudtak hallgatni, pedig volt ám két pap közöttük: Müller atya és a Vajda plébános úr.

Ekkor már tele volt a falunk a „miniket felszabadító” katonákkal és a rengeteg sebesülttel. A batinai és a bolmáni csatából ide hozott sebesült harcosokat fiatal lányoknak és asszonyoknak kellett ápolniuk kényszerből. Az akkor 18 éves Kati nenám mesélte, mennyire félték a hűgával, Annus nenámmal együtt. Nem a seb, a vér látványa keltett bennük félelmet, hanem a hazafelé vezető út. Többek között az édesanyjuk, a dédim kísérette a 18 éves és a 16 éves lányait, meg a partizán hadsereggel szimpatizáló falubeli férfiak. A szovjetektől ugyanis nagyon kellett félteni a fehérnépet.

A lakosság félt és imádkozott. Október 28-ától folyamatosan tűntek el a magyar emberek, senki nem tudott és tud a hollétükről semmit. November 3-át írtak, amikor a falumban munkára „hívtak” férfiakat 16-tól 65 éves korig. Háromfős csoportok járták a falut, felszólították a férfiakat, hogy kétnapi ételmelet vigyenek magukkal. Elkezdődött a válogatás: 142 férfit, fiút elhajtottak, végül a falu fiataljait, lányokat, fiúkat, nőket, férfiakat válogatás nélkül a falu futballpályájára terelték. Akkor már mindenki remegett, különösen, amikor a felállított gépfegyvereket észrevették a focipályán.

A 19 éves Juci nenám és a 22 éves Joca bátyám is ott voltak. Mesélik, hogy mindig összebb és összebb terelték a népet. Később rá is jöttek, hogy miért: hogy egy golyó több embert érjen, egyszerre többen haljanak meg.

Ekkor jött egy szovjet katona lovon, sokan úgy látták, hogy fehér lovon, és megakadályozta a kivégzést a futballpályán.

Messziről már hallatszott a fegyverropogás. A 142 férfi közül, ha a 16 éves legénykéket is férfinak nevezzük, 102-t Isterbáca, a falutól alig 2 km-re lévő, erdővel körülvett 10-12 házból álló tanyavilágra hajtottak; 40 embert a malom, az iskola és a községháza pincéjébe zártak. Azokban a napokban végezték ki őket is. Az Isterbáca tereltek között volt a 15 éves János, Kiss Roza néni fia is, akit az édesanyja az apja után küldött, mondván: „Vidd, fiam, apád után a kiskabátot, hátha fázik majd”. Behúzták őt is a sorba. Ott volt a Midlinszki bácsi is a két fiával, ők egymást átölve

haltak meg a többiekkel, dróttal átkötött kézzel, mert ott mindenkit lelőttek. Minden tizediket harmonikaszó kíséretében vezették ki a fészerből, ahová be voltak zárva – a harmonikaszó kísérte őket a másvilágra.

Bór Laci valahol arra őrizte a disznókat, egy szárkupacban elbújva nézte végig a kivégzést. Hogy is került oda, nem tudni, de beletévelyodott szegény. Ha az őseim merték volna, hősként tisztelik. Így, aki ismerte a történetét, sajnálta, a többi ember meg csak kinevette.

Aztán kitavaszkodott. Jött a március, rügyet fakasztottak a fák. Talán egy icipici reménysugár költözött az emberek szívébe. Akiket kilakoltattak az otthonukból, mert a hadseregnek át kellett adni a házakat, húsvét után visszatérhettek a hajlékukba. A bolgár katonák engedték meg. Ekkor fedezték fel az iskola, a malom és a községháza pincéjében a halottakat. A falubeli férfiak hordták fel, és temették el őket. Március 28-ától három napon át temettek, közben karbidot égettek, mert elviselhetetlen volt a bűz. Itt találták meg Nist Mihály bácsit – a falubelit, aki levanteoktató volt, s azért kellett meghalnia, mert nem árulta el, hogy hol az országzászló. Mindannyian a mi temetőnkben alusszák örök álmukat. A pincéből felhozták néhány olyan fiatal katona holttestét is, aki csak alsónadrágban volt. Ekkor vált világossá, hogy a partizánokon lévő honvéduha az övék lehetett. Nekik is a mi temetőnkben gyűjtünk gyertyát halottak napján. Azt, hogy kik ők, és mit köszönhet nekik a falu, csak néhány évvel ezelőtt tudtuk meg. Kelsch Terus néni megfogadta, addig nem hal meg, amíg el nem meséli valakinek, amit a borbélyműhelyben hallott. Talán félt, azért hallgatott ilyen sokáig.

Egyforma kereszt, egyforma sírhalomok emlékeztetnek csak a hős halottakra. Roza néni, aki a fiát és az urát vesztette el egyazon napon, nem hangoztatta soha, miért szolgáltat misét épp november 3-án, mégis mindenki tudta a faluban.

Akkor jöttek a 90-es évek. Az apukám kényszerből megjárta a frontot, látta a háború szörnyűségeit, és rádöbent, emlékművet kell állítani ezeknek a néhai hősöknek. Állítottak is egy nagy keresztet, rajta virágcsokorral, a sírsor kezdetén.

Azóta minden november 3-án újra és újra megszentelik és megkoszorúzzák a keresztet...

NEVEDA Orsolya
Egészségügyi Középiszkola,
1.2 osztály
Szabadka–Bezdán

** A riport a Hét Nap különdiját kapta az idei KMV-n*